

UG

En studie i den finska undergroundkulturens utveckling

Daniel Österlund

Daniel Österlund

Medianom
Mediekultur
2010

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	medi
Identifikationsnummer:	4859
Författare:	Daniel Österlund
Arbetets namn:	UG-en studie i den finska undergroundkulturens utveckling
Handledare (Arcada):	Mats Nylund
Uppdragsgivare:	
<p>Sammandrag:</p> <p>I mitt slutarbete undersökte jag den västerländska motkulturens skapande och verkande på 1960- och 1970-talet. Forskningen är en syntes som beskriver hur Finlands undergroundrörelse uppkommit samt vad den har för efterträdare och roll i dagens samhälle.</p>	
Nyckelord:	motkultur subkultur underground
Sidantal:	64
Språk:	svenska
Datum för godkännande:	22.04.10

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	
Identification number:	
4859	
Author:	
Daniel Österlund	
Title:	
UG-en studie i den finska undergroundkulturens utveckling	
Supervisor (Arcada):	
Mats Nylund	
Commissioned by:	
Abstract:	
<p>In my thesis I was studying the shaping of the western counter-culture in the 1960s and 1970s. The work is a synthesis that describes how the underground movement in Finland was formed, who are it's predecessors and what role it has in modern society.</p>	
Keywords:	
counter-culture subculture underground	
Number of pages:	
64	
Language:	
swedish	
Date of acceptance:	
22.04.10	

OPINNÄYTE	
Arcada	
Koulutusohjelma:	Mediakulttuuri
Tunnistenumero:	4859
Tekijä:	Daniel Österlund
Työn nimi:	UG-en studie i den finska undergroundkulturens utveckling
Työn ohjaaja (Arcada):	Mats Nylund
Toimeksiantaja:	
<p>Tiivistelmä: Opinnäytetyössäni tutkin länsimaalaisen vastakulttuurin kehittymistä ja toimintaa 1960- ja 1970-luvulla. Tutkimus on syntees joka kuvaa miten suomen undergroundliike on saannut alkuunsa, ketkä ovat sen jälkeläiset ja mikä heidän toiminta on tämän päivän yhteiskunnassamme.</p>	
Avainsanat:	vastakulttuuri alakulttuuri underground
Sivumäärä:	64
Kieli:	ruotsi
Hyväksymispäivämäärä:	22.04.10

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning

1.1 Frågeställning och syfte

1.2 Teori och metodredovisning

1.3 AVGRÄNSNING

1.4 Begrepp

2. Historia

2.1 Beatgenerationen – den första subkulturen

2.2 Motkulturen föds

2.3 Den finländska undergrounden

3. Den klassiska undergroundkulturens former

3.1 Bildkonsten – serierna och tidsskrifterna

3.2 Happenings

3.3 Musiken

3.4 Filmen

3.5 Poesin och lyriken

3.6 Arvet

4. Eftersvall

4.1 Den nya vågen

4.2 Motkulturen bär frukt

5. Diskussion

5.1 Redovisning

6. Källförteckning

”Frihet är frihet att säga att två gånger två är två.”

Georg Orwell

Min första kontakt med alternativ kultur ägde rum någon gång i tidiga puberteten. Då i början av nittioalet hade grungemusiken slagit igenom och den gjorde ett starkt intryck på mig och mina vänner. Vi attraherades av energin och den starka anarkistiska känsla som tycktes flöda ur musiken och jag blev så tagen av den att jag började lyssna på all musik som hade någonting med grungerörelsen att göra. Snart fann vi många andra band som tycktes uttrycka samma slags känslor men på olika sätt. Den vägen ledde mig till punkrörelsens historia och mitt intresse för undergroundkultur hade således börjat.

Någon gång under gymnasietiden blev jag medveten om Skandinavians motkulturella rörelser genom att först ha sett en dokumentär på Sveriges TV vid namn Proppen (SVT 2001). Denna film beskriver på ett upplysningsfullt sätt hur den alternativa Musikrörelsen, också kallad Proggrörelsen skapades och verkade i 60-70-talets Sverige. Rörelsens verksamhet och den kreativa miljö som dessa konstnärer verkade i gav upphov till en mängd intressanta kulturartefakter, som idag kan ses som viktiga milstolpar i Nordens kulturutveckling. Bland dem finns det många fenomen som påverkades av undergroundrörelsen som bl.a. Love Records eller punkrörelsen som senare blivit kända för allmänheten.

Även i Finland verkade en motkulturell ungdomsrörelse fr.o.m. slutet av 60-talet till början av 70-talet. Gruppen som kallade sig *Den Finska Undergroundrörelsen* producerade fördomsfritt och kollektivt absurda och banbrytande konstverk samt organiserade ett flertal happenings som fick mycket

publicitet i medierna. Kulturradikalerna, som rörelsers medlemmar kallade sig hade dessutom en socio-politiskt agenda att ändra på samhället, eller åtminstone påvisa samhällets problem genom sitt revolterande mot auktoriteter. När man ser globalt på västerländsk kulturhistoria är detta kanske just någonting som definierar tiden mellan 60- och 70-talet som en kulturellt mycket produktiv period, då skapandet och motståndet mot det konventionella samhället enade människor till att förnya kulturen. I de motkulturella rörelserna konkretiserades tidens anda genom direkt aktion.

”Meidän trippailumme näillä kaduilla

on suoraa toimintaa

tajunnan sissisotaa

ja vietnam

se on sana meidän runoissamme

mielenosoitukset

ulkoisen maailman kohtaamista.”

Dikt av undergroundpoeten Leif Färding *Shh!* (Pitkäranta m.fl. 2006:127)

Mitt intresse för denna tidsperiod har lett mig till att ifrågasätta Finlands kulturscen och de värderingar som vi lever med i dagens Finland. Jag hävdar att den kultursfär och konst som skapas nu tenderar att vara negativt påverkad av det kommersialiserade och strömlinjeformade samhället som för människor in i en allt mer skadlig individualism. Marknaden och massmedierna har en stark roll i att strömlinjeforma konsten men framförallt den enskilda människan till en konsument där allting som upplevs bör kosta eller bringa in pengar. Detta förhindrar nutiden från att bli ett slags genuint kreativt tidevarv liksom 20-talets guldålder eller 60-70-talets motkulturella våg. Människor som var en del av den eran tog sig rätten att utveckla konsten mot ett okonventionellt håll eftersom man motsatte sig den etablerade kulturen. På grund av medias motstånd mot de nya konstformerna blev rörelserna starkare och på så sätt föddes det fler nya konstrikningar som gemensamt lyckades påverka den större allmänheten och kulturpolitiken.

1.1 Frågeställning och syfte

”Kulturen förändras och sprider sig i vågor. En ny våg föds, och man finner sanningen och svaren på alla frågor, tills det sedan en dag kommer en ny våg. Men inflytandena och kopplingarna till det som varit glöms ofta bort. För att kulturen skall utvecklas krävs en kontinuerlig dialog både med det förgångna och med framtiden.”

Docent Pekka Gronow i inledningen till *Shh! (Pitkäranta m.fl. 2006:11)* som handlar om 60-70-talets finska undergroundrörelse.

Eftersom jag känner mig som en del av finsk modern undergroundkultur, men trots allt har svårt att förstå vad det egentligen innebär, har jag valt att studera och beskriva essensen av den. Jag vill framför allt få svar på frågorna

- 1) vilka den första vågens dvs. 60-talets undergroundrörelses ideal var
- 2) vad det finns för liknande verksamhet idag
- 3) vilken roll den fyller i samhället

Mitt syfte är dessutom att uppmuntra människor till att ifrågasätta den dominerande och marknadsstyrda kulturen, någonting som jag anser att nyskapande kulturformer har en stor möjlighet att göra men som tyvärr ofta tappas bort eller åsidoses i den postpostmodernistiska era vi lever i.

Genom att studera underground som fenomen tror jag att jag kan bejaka kulturell mångfald, stöda, utveckla och hoppeligen definiera min egen kulturhistoria samt vara delaktig i skapandet av den dialog som Pekka Gronow hänvisar till i inledningen av boken *Shh!*. På grund av sin särställning i förhållande till hög och lågkultur syns inte undergroundkulturen i massmedian eller samhället. Jag tror därför att det är viktigt att skriva om det som händer och framförallt vad som hänt i denna subkultur för att läsaren skall få en bredare bild av kulturkritiken i vårt land.

Jag vill bejaka den moderna undergroundkulturens motsånd mot kulturhegemonin i Helsingfors 2010, som upplevs av mig och många andra som konservativ och exklusiv. Även om många kulturreformer har ägt rum sedan 60-talet lever vi fortfarande eller kanske just på grund av detta i ett tidevarv då man allmänt accepterar kulturen som den är eller lever i nostalgins banor. I Helsingfors finns det ett stort underskott av ställen för unga att öva musik eller framföra fri kultur på, men Helsingfors Stad väljer att bygga mera på det praktiska planet (läs ekonomiska) än det andliga. Jag vill också beskriva på ett lättförståeligt sätt vad undergroundkultur är eftersom jag har haft lyckan att träffa viktiga aktörer i både tidigare och samtida generationer.

I ett tidevarv då konst och kultur blivit allt mer marknadsbaserat vill jag synliggöra den motsatta sidan av kulturlivet, vilken jag upplever att är en slags förutsättning för att kulturen och konsten skall utvecklas och blomstra. Mitt slutarbete begränsar sig till Helsingfors regionens U-rörelse på 60-talet och dess moderna motsvarighet som jag uppfattar den. Jag ämnar att beskriva dessa

rörelser eftersom jag upplever att det i dem kristalliseras en slags stämning som inte kan beskrivas som någonting annat än underground. Jag vill jämföra likheter och skillnader mellan generationerna samt allmänt beskriva motkulturens utveckling i västvärlden.

Tre böcker om 60-talets finländska undergroundrörelse har till dags dato utgivits. *Ensimmäinen Aalto* 1988, *Shh!* 2006 och *U:n Aurinko nousi lännestä* 2009. De kartlägger den första vågen av motkultur i Finland, också kallad U-rörelsen, genom att beskriva aktörerna och aktiviteten men utan att ge någon samhällsvetenskaplig analys. Även om den första vågens aktörer är medvetna om att det även idag finns en undergroundscen så är dessa två världar helt åtskilda, inte minst genom generationsförväxlingen men också på grund av att de mål man hade tidigare till stor del har uppfyllts. Dagens undergroundrörelser är också så väldigt splittrade. Min hypotes är att jag genom att jämföra likheter och skillnader i den första vågen och nuvarande situation skall hitta vad det är som definerar denna subkultur.

”Vi kunde inte ana att det vi jobbade för kommer att bli verklighet. Den finska kulturen ändrades pga. av våra gärningar och underground kan idag ses i rocksånger, filmer och målarkonsten. När vi gjorde våra saker skulle vi ha önskat att allting skulle ha skett i ett huj, här och nu! Sedermera kan man konstatera att påverkan har kommit 20-30 år senare.”

M.A. Numminen (Intervju 21.11.2009)

1.2. Teori och metodredovisning

Mitt examensarbete är en studie i en subkulturs skapande och förhållande till det övriga samhället i Finland. Det finns ingen färdig vetenskaplig metod att tillämpa på studien men jag har genom litteraturstudier kommit fram till hur ideologier, identitetskapandet och samhället påverkar bildningen av subkulturer. Jag har studerat den finska undergroundrörelsens aktivitet och utveckling i 60-talets Finland och jämfört det med den globala motkulturens utveckling i västvärlden. Detta har gett mig ett helhetsbegrepp om hur motkultur utvecklats och jag har försökt skapa en syntes om undergroundkultur genom att också titta på dagens motkultur i Helsingfors.

Jag har också tagit del av den moderna undergroundrörelsens aktiviteter i Helsingfors mellan de år jag varit bosatt här dvs. 2004-2010. Denna insamlade information som mera består av minnen och tankar kallar jag deltagande observation. Jag har dessutom intervjuat två personer som varit verksamma och djupt involverade i diverse rörelser för att hitta essensen i denna subkultur. Multikonstnären Mauri-Antero Numminen ställde upp på en några timmars intervju hösten 2009 i Tölö. Även om Numminen redan tidigare i flere böcker beskrivit den rörelse han var verksam i på 60-talet kunde vi hitta intressanta poänger som belyser undergroundkulturens fundament. Vi satt och pratade om samhället och motkultur samt den finska undergrounden där han var en ytterst verksam person på 60-talet. Jag har sedan i mitt examensarbete fritt refererat till denna diskussion i de citat som jag hänvisar till som intervju 21.11.2009. En annan viktig källa om dagens rörelser är den unga audiovisuella konstnären och musikern Kalle Kuisma som också är ordförande för frikonstföreningen

Vadelma RF i Helsingfors. Kuisma ställde också upp på en flera timmars diskussion. Jag intervjuade honom närmast angående det finska samhället och hans syn på motkultur idag och också här har jag fritt plockat citat till löptexten enligt samma modell som med Numminen.

Genom denna arbetsmetod har jag kommit fram till vad som definierar finsk undergroundkultur. Jag grundar min forskning på beskrivningar och tolkningar av undergroundkultur samt följande mest centrala källmaterial:

Frankfurtskolans teorier om hög och lågkultur;

Gripsrud, Jostein. 1999: Mediekultur - mediesamhälle. Daidalos. 409 s. ISBN 91-7173-144-X

Ideologi, klass och stil. Teorier och hur subkulturer skapas;

Asa Berger, Arthur. 1999: Kulturstudier, Nyckelbegrepp för nybörjare. Studentlitteratur, 161 s. ISBN 91-44-006659-4

60-talets motkultur och undergroundrörelsen;

Pitkänen m.fl. 2006: Shh! Den finländska undergrounden. Nationalbiblioteket, 169 s. ISBN 952-10-3449-1

1.3 Avgränsning

Undergroundkultur är i dagens läge ett brett område med olika vävnader av konstinriktningar och komplicerade sociala sammansättningar. Jag har därför valt att endast studera verksamheten inom undergroundscenen i Helsingfors, som jag är bekant med från tidigare. Jag tror inte att min avgränsning påverkar trovärdigheten av mitt arbete eftersom värderingarna och människorna som utövar denna kulturform i stort sätt har samma slags bakgrund och ideologier oberoende av nationalitet eller konstform. Detta är också någonting som jag hoppas att mitt examensarbete kan belysa. Av praktiska skäl jämför jag i mitt slutarbete främst den undergroundrörelse som infaller mellan åren 1967-1970 och 2004-2010. Dessa tidsperioder har jag kunnat studera genom litteratur, intervjuer, film- och musikinbandningar samt deltagande observation. I mitt arbete refererar till diverse tidsperioder som den första vågen, respektive den nya vågen.

1.4 Begrepp

Till nästa följer en lista på viktiga begrepp som läsaren måste känna till för att förstå avhandlingen. Listan består av beskrivningar delvis tagna ur Svenska Akademiens Ordbok.

finsk underground

traditionellt sett en konstnärlig avantgarderörelse eller subkultur som verkade i Finland mellan åren 1967-1970

avantgarde

experimenterande föregångare inom konstnärlig verksamhet som t ex. dadaister eller surrealist. Undergroundrörelsen representerade också avantgarden under den tiden de var verksamma

psykedelisk

sinnesvidgande, ofta av hallucinogena droger som LSD och cannabis framkallade stämningar. Representeras främst genom sk. psykedelisk konst och musik

happening

teaterliknande konstform med improvisationer (ofta medverkan av publik)

anarki

upplösning av samhällsordningen, laglöshet

beat

myntades i bemärkelsen slagen eller utmattad. Termen beatnik beskriver en person som tillhörde den konst- och litteraturförnyande gruppen också kallad beatgenerationen i 50- och 60-talets USA.

2. HISTORIA

2.1 Beat generationen-den första subkulturen

Vid mitten av 50-talet hade konsumtionssamhället vuxit sig så stort att medierna konkret påverkade ungdomarnas sätt att leva. Medierna samverkade, delvis i samspel med ungdomarna, i att skapa ungdomstrender. I och med filmer som *Young Rebell* och *The Wild One*, samt rockmusik av bl.a. Jerry Lewis och Elvis Presley, hade ungdomarna hittat sin egna kulturform som präglades av jeans, motorcyklar, rock n' roll och film. I boken *Subculture: The Meaning of Style* (1979), förklarar Dick Hebdige hur arbetarklassen började skapa sin egna gruppidentitet genom att välja ut vissa element ur median och andra källor till mer eller mindre sammanhängande stilarter som sedan kom att känneteckna deras subkulturer. Av dessa kan man nämna mods från 50-talet, rockers från 60-talet och punkare från 70-talet (Se Gripsrud 1999:36). Först skapades alltså en egen global ungdomskultur och när detta hade skett började allt fler subkulturer forma sig.

På många sätt kan man härleda den västerländska motkulturens början till beatfenomenet i 50-talets USA. Poeter och konstnärer som kallades för beats, eller på svenska beatnickar, kan sägas tillhöra en av de första subkulturerna eftersom de var bland de första grupper människor som hörde till en viss kultur men

definerades utifrån sin livsstil och sin politiska agenda i stället för sin etnicitet eller religion (Wikipedia: http://en.wikipedia.org/wiki/Beat_generation#Dadaism.2FSurrealism).

Beatpoeterna, av vilka de kändaste kan nämnas Allen Ginsberg, William S. Burroughs och Jack Kerouac förkastade det amerikanska samhällets värderingar, experimenterade med droger, levde ett färggrant sexliv och var intresserade av österländsk spiritualism, vilket i stort var föregångare till på 60-talet uppkomna underground-, hippie- och andra formers motkulturulla rörelser.

*“I saw the best minds of my generation destroyed by
madness, starving hysterical naked,
dragging themselves through the negro streets at dawn
looking for an angry fix,
Angel-headed hipsters burning for the ancient heavenly
connection to the starry dynamo in the machinery
of night.”*

Den kända öppningen till Allen Ginsbergs HOWL (Beat Poets 2002:60)

Beatpoeterna samlade sig först i New York och San Fransisco men påverkade en mängd viktiga kulturpersonligheter med sin livstil. Rörelsens namn *The Beat Generation*, myntades av Jack Kerouac i slutet av 40-talet med meningen att vara utslagen eller trött. En av de viktigaste aspekterna av att gruppen utvecklades till en inflytelserik rörelse var att de från första början kallade sig för en generation och att de hade en specifik livsstil med vilken de uttryckte sig emot samhällets normer. De tänkte inte ägna sina liv åt att göra karriär, skapa familj eller leva ett tryggt medelklass liv i förorterna. Rörelsens intellektuella vänstersinnade anarkister blev också förgrundsgestalter i den kommande freds-rörelsen och hippiescenen där de kom att betraktas som gurus. Man kunde säga att beatrörelsen banade väg för hippiana. Deras revolt mot det konventionella leverne spred sig med deras böckers hjälp genom det västerländska samhället och många artister attraherades av det fria tänkandet och uttrycket.

Bland annat Bob Dylan och The Beatles har i flere intervjuer hävdade att de inspirerades av dem, vilket i sin tur influerade den yngre generationen som på 60-talet också hade förlorat tron på den sk. amerikanska drömmen eller de västerländska konservativa idealen. Man kunde påstå att de stora nya årskullarna av ungdomar som växte upp mellan 50- och 60-talet hade mera pengar, utbildning och därmed frihet att själv välja och påverka vilken värld de ville leva i än tidigare generationer. Detta resulterade i att även arbetarungdomen började kräva mera av livet än tidigare generationer.

2.2 Motkulturen föds

Motkultur eller *counter-culture* är ett sociologiskt begrepp som tillskrivits den amerikanska historikern Theodore Roszak. Han använde termen för att beskriva den motkulturella ungdomen på 60-talet som närmast definerades av radikala studerande och hippieungdomar som förkastade det industriella samhällets och företagens modeller för att leva

(Se Wikipedia:
http://en.wikipedia.org/wiki/The_Making_of_a_Counter_Culture).

Liksom beatpoeterna revolterade mot sin föräldrageneration och det materialistiska samhället i andra världskrigets skugga på 50-talet, hade redan dadaisterna på 20-talet revolterat mot första världskriget och den borgerliga högkulturen. Också surrealismen anses med sin fokus på fri fantasi och det undermedvetna representera en slags föregångare till det slags tänkande som senare den finska undergroundrörelsen använde som ett av sina främsta ideal.

“Dadaisterna använde medvetet ett irrationellt arbetsätt och de hyllade en anarkistiskt och cynisk arbetsmetod där bland annat brottet mot det klassiska begreppet om skönhet stod i centrum.”

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Dadaism>

20-talets ungdomsgeneration har ibland kallats för ”the lost generation” och man menar då att människorna i första världskrigets skugga tappat bort sin genuina livsglädje och fyllde upp den med film, jazz och dylik njutning. När jazzen kom på 20-talet och den surrealistiska och dadaistiska konsten etablerades skedde det också inom ramen för ett konstnärligt uppror. Man kan hävda att alla slags nya konstarter har haft sitt motsånd och detta skedde också inom beat-generationen och då den västerländska motkulturen etablerades på 60-talet. I sin poesi använde beatpoeterna starka drag av surrealism och dadaism och inspirerades i sin diktning av jazzmusikens improvisation. Surrealism och dadaism blev senare nyckelbegrepp inom den avantgardistiska undergroundkulturen och den motkulturella konsten även i Finland.

”Alla nya fenomen och konstformer har haft sina motståndare. I Finland hatade man i median på 20-talet ”negerjazz” och kritiserade på 60-talet U-rörelsen. Detta är viktigt när man tänker på hur dessa rörelser började blomstra. Motståndet piggar upp en.”

M.A. Numminen (Intervju 21.11.2009)

I och med att motkulturella vindar spred sig snabbt både genom populärkulturen och underjordiska nätverk kunde ungdomarna i början av 60-talet hitta mera komplexa förebilder än tidigare generationer. Den generation som växte fram var en stor mängd högt utbildade ungdomar från olika samhällsklasser. M.A. Numminen hävdar att den finska undergroundrörelsens medlemmar i mitten av 60-talet var bland de första ungdomarna från populärkulturen som var tillräckligt skolade för att ha begrepp att angripa högkulturen med.

På grund av att man i den nya ungdomsgenerationen och speciellt motkulturen hade gemensamma fiender som vietnamkriget, den konservativa politiken, den stagnerade kulturen och en allmän trångsynt inställning till sexualitet lyckades man också skapa en *kollektiv identitet* (Gripsrud 1999:20) som gagnade de motkulturella rörelsernas enhetlighet. Genom att känna sig delaktig i en global rörelse som fredrörelsen, den nya estetiken eller motkulturen kunde de radikala ungdomarna känna att de var del av en kulturell revolution. Efter det andra världskriget hade den globala medvetenheten hos ungdomarna börjat bli viktigare och man motsatte inte endast samhället men värnade också om större ansvar för framtiden och mer individuell frihet.

Världens läge i kombination med ungdomarnas mobilitet och de motkulturella rörelsernas inflytande gav en möjlighet för ungdomen att frigöra sig från sin nationalistiska kulturhistoria och skapa sin egna kultur. Från USA och England kom också förutom övriga populärkulturella influenser, motkulturella tidskrifter,

som kom att spela en stor roll i den nya radikala ungdomskulturens utveckling i västvärlden. Från och med 1965 började man i USA trycka undergroundtidningen *The East Village Other* som även hade en betydelsefull roll i undergroundkulturens formning i Finland. Via dessa UG-tidskrifter spred sig den nya ungdomsetetiken med provocerande texter, sex, droger, anarki, serier, poesi och helt enkelt allt som du inte kunde läsa om i vanliga tidningar. En existentiell, men också humoristisk ungdomskultur höll på att skapas.

Några av decenniets viktigaste UG-tidskrifter var *The East Village Other (USA)*, *International Times (England)*, *Puss (Sverige)*, *Aamurusko och Ultra (Finland)* som spred kontroversiella idéer till den alternativa ungdomen. Dessa fria tidningar var också en början på en sk. *Do It Yourself*-koncept där läsarna och tidningarnas tryckare så gott som uppmanade varandra att trycka och kopiera egna upplagor och sprida informationen fritt t.o.m. från hand till hand. Dagens motsvarighet till dessa tidningar kunde tänkas vara diskussionsforum eller bloggar på internet, där man fritt kan uttrycka sina åsikter och även inspirera andra till handling. Hela *Gör det själv*-tanken går också att jämföra med fildelning, öppen källkod och själva internet som mer eller mindre också fick sin början under 60-talet även om den var ämnad för militärt bruk. Tankegången att själv producera konsten utan marknadens hjälp kom också att visa sig i t ex. de självständiga skivbolag som fick sin början under 60-talet. M.A. Numminen var först i Finland med att ge ut egen musik under det egna skivbolaget *Eteenpäin!*, som han grundade 1966 tillsammans med Pekka Gronow.

När man ser på 50- och 60-talets kulturutveckling går det att se ett samband i hur dessa stora årskullar av ungdomar i många delar av västvärlden tillsammans på olika sätt skapar en slags kulturrevolution. Det hela kulminerade i den politicerade kulturen på 70-talet och hippiemodet, eftersom marknaden självklart utnyttjade motkulturens trend till sin fördel. Efter beatnickarna men före 70-talet, grundades det dock en annan slags mindre subkultur som fortfarande lever sitt egna liv i en liknande form som då, nämligen undergroundrörelsen.

2.3 Den finländska undergrounden

I mitten av 60-talet hade den nya trenden av motkultur funnit sin väg till Åbo och där träffades för första gången medlemmarna av den rörelse som senare kom att heta *Den finländska undergrounden*. Jarkko Laine, M.A. Numminen och Markku Into som alla var unga frikonstnärer intresserade av poesi, träffades under ungdomarnas konstevenemang i Åbo år 1966 (Se Pitkäranta m.fl.:24).

Där fick M.A. Numminen för första gången se den konst som han alltid hade velat ta del av nämligen undergroundtidningen *The East Village Other*. Man kan säga att fr.o.m. detta tillfälle började den finska motkulturens kamp om att skaka om den finska kulturen.

Till skillnad från den senare utvecklade hippierörelsen som sägs ha sin början 1967 i San Fransisco var detta dock en rörelse som från första början hade ett patos att påverka samhället och kulturen i en annan riktning. När hippiana ville dra sig undan samhället ville UG-rörelsens medlemmar, dvs. kulturradikalerna, påverka samhället i en annan riktning.

”Undergroundrörelsen är en social rörelse som vill påverka samhället. Om rörelsen inte får använda normala påverkningsskanaler idkar den underjordisk verksamhet. Undergroundrörelsens gärningar och upptåg, som ofta är tämligen märkvärdiga, har en klar funktion. Man vill visa att dessa upptåg är ungefär lika rationella som samhällets politiska beslut idag är. Det förlamade bör bekämpas med egna vapen.”

M.A. Numminen TV-programmet *Underjorden i Finland* (YLE 1969).

Den finska undergroundrörelsen var början på en inhemsk subkulturell ungdomsrörelse eller motkultur. Rörelsens medlemmar skapade under en kort period från 1967-1970 grunden för alternativ fri kultur i Finland. I dagens läge finns det många liknande ungdomsrörelser i Finland men till skillnad från 60-talet får ingen av dem lika stor synlighet i media eller kulturkretsarna. Detta beror till stor del på att vi idag överväldigas med tung media och det är sällan som motkulturen kan väcka tankeställare hos allmänheten. Vi har tillgång till så mycket information om olika fenomen att det för den västerländska människan inte finns så mycket som kan chockera en längre.

Marknadskrafterna som dominerar ungdomstrenderna har heller ingen orsak att lyfta fram dessa grupper och de förblir undangömda subkulturer eftersom dagens splittrade sociala samhälle förhindrar ungdomskulturer att bilda mera enhetliga subkulturer med tydliga mål, som i tidigare generationer.

”Underground är på så sätt speciellt jämfört med andra konstfenomen att den använde element som inte tillhörde högkulturen. Man blandade saker på det viset att vanligt folk inte begrep någonting och varken samlings- eller folkpartisterna tyckte om det vi gjorde. De kunde inte få reda på vad som var på gång och det förtjusade mig och irriterade dem.”

M.A. Numminen (Intervju 21.11.2009)

Genom att skapa sin egna subkultur med vilken man frigjorde sig från den övriga ungdomskulturen ville man uttrycka sitt missnöje med samhället som det var och samtidigt visa hur absurt hela politiken fungerade. UG-rörelsen skapade helt enkelt sin egna ideologi som uttrycktes genom konsten och med vilken man motsatte sig systemet. Detta var också en föregångare till 70-talets punkrörelse som i stort sätt hade samma slags ideologi men andra konstnärliga gestaltningar. Sociologen Claus Mueller förklarar termen ideologi enligt följande

”Ideologier är ... integrerade system av föreställningar som ger förklaringar till den politiska verkligheten och fastställer de kollektiva målen för en klass eller en grupp, och i fallet med en dominerande ideologi för samhället i stort. De har en värderande komponent genom att de knyter antingen negativa eller positiva omdömen till förhållandena i samhället och de politiska målen.”

(Se Berger 1999:59)

UG-rörelsens anarkistiska attityd till livet berättigades med deras insikt i hur orättvist samhällets politik byggts upp. Dessutom befann sig Finland i en kulturell stagnation vilket man ville ändra på med radikala metoder. Man ämnade slå sönder systemet med konsten och först sluta vara en del av det normala samhället för att kunna skapa sådan konst. Gripsrud (1999:52) hävdar att många konstnärer och konstforskare tycks mena att en sorts permanent revolution inom konstarterna är en förutsättning för radikala samhällsförändringar i allmänhet och att riktigt bra nyskapande poesi och annan konst ibland betraktas som rent av en orsak till sociala och kulturella förändringar.

Rörelsens aktivitet spred sig över olika kulturområden och snart hade man etablerat en mängd undergroundkonst med vilken man ämnade få till stånd just en dylik förändring. Det intressanta med undergroundkulturens ofta svårdefinierbara uttryck går genom konsten att jämföra med modernistisk konst i stil med dadaism och surrealism. Därför kan man kalla undergroundkonsten postmodernistisk även om detta uttryck bara beskriver en del av konsten. Den amerikanska sociologen Todd Gitlin beskriver postmodernistisk konst så här;

”Den blandar självmedvetet genrer, attityder, stilar. Den tycker om att sudda ut gränser mellan former eller utnyttja juxtapositioner (fiktion-ickefiktion), attityder (direkt-ironiskt), stämningar (våldsamt – komiskt), kulturella nivåer (högt –lågt) ... Den drar bort mattan under sig själv och demonstrerar en stark medvetenhet om verkets konstuerade natur. Den finner njutning i spelet med ytor och betraktar hånfullt sökandet efter djup som ren nostalgi (Se Berger 1999:36).”

3. DEN KLASSISKA UNDERGROUNDKULTURENS FORMER

Jag skall i följande kapitel ge exempel på hur Finlands första självutnämnda undergroundrörelse blandade olika konstformer till en egen ny radikal ungdomskultur, hur det påverkade samhället samt vilka följder det fick för kulturens utveckling. För att beskriva detta måste jag först förklara hur man traditionellt sett på hög- och lågkultur.

Den brittiske kulturhistorikern Peter Burke hävdar att man fram till 1500-talet hade en lärd dvs. högkultur (adeln, kyrkan och närstående grupper) och en folklig kultur. I den senare deltog också överklassen och den bestod mest av berättelser, fester, kyrkliga ceremonier och liknande. Efter 1500-talet utvecklades dock högkulturen så mycket p.g.a. upptäcksresor och vetenskapliga framsteg att den skilde sig allt mer från den folkliga kulturen. Senare på 1800-talet började de lärda söka den äkta gamla folksjälen i den folkliga kulturen som man nu tappat kontakten med (Se Gripsrud I

999:123).

Denna period kallas också för romantiken och karakteriseras tydligast i Finland av Elias Lönnrots resor runt i landet då han upptecknade gamla folksagor och samlade dem till nationaleposet *Kalevala*. Den nationella folkkulturen hade fastställts men i och med industrialiseringen började man i städerna ersätta den gamla folkkulturen med en nyare industriellt producerad kultur. På detta sätt

skapades populärkulturen och på samma gång började man idealisera bonde- och folkkulturen som någonting djupt och äkta (Se Gripsrud 1999:124).

Frankfurtskolan var en grupp marxistiska kritiker som från 30-talet framåt kritiserade masskulturen för att dra in arbetarklassen i den och att arbetarna därmed glömde bort sin klassidentitet och behovet av revolution (Berger 1999:48). Detta tankesätt är möjligtvis förlegat men kan med hjälp av detta förstå att undergroundrörelsen försökte och delvis också lyckades ställa sig utanför både hög- och lågkulturen för att fritt skapa sin egna kulturform. Kulturradikalerna i UG-rörelsen såg också systemets makt över individer som ett av sina främsta fiender i kampen om en fri människa.

”En sträng institutionalisering förvandlar den moderna masskulturen till ett medium för en oanad psykologisk kontroll. Repetiviteten och enformigheten hos den allestädesnärvarande moderna masskulturen tenderar att befrämja automatiserade reaktioner och försvaga de enskilda motståndskrafterna.”

Theodor W. Adorno, Frankfurtskolans mest kända kulturkritiker (Berger 1999:48)

M. A. Numminen menar att en av undergroundrörelsens viktigaste motivationer till alla provokation som man sysslade med var att kunna trotsa högkulturen, eftersom det var så roligt men också för att man ville påverka kulturmiljön. Man ville bråka med dem som tog sig själv på allt för stort allvar och även skapa en populärkultur som motsvarade den verklighet man levde i. I denna kamp om någonting eget, skapades och verkade kulturradikalerna och om man tittar på både hög- och lågkulturen i början av 60-talet kan man säga att den präglades av en stelhet som också den i övrigt experimentella populärkulturen lyckades påverka. Det blev också under 60-talet och desto mer under 70-talet påtagligt att konsten var och är politisk. Genom att se på ett samhälles kultur eller dess samtida konst kan man uppleva uttryck för den andliga situation samhället befinner sig i eller vart det är på väg.

Det är kanske främst därför som man ännu idag hittar rörelser som mer eller mindre fungerar i undergroundrörelsens anda. Att kritisera det system man lever i och försöka bryta sig fri från sitt samhälle är kanske i slutändan en radikal form av att trotsa inte bara högkulturen men mänskligheten och dess natur.

”Undergroundkulturen går att förklaras genom skillnaden till hög- och lågkulturen. Den kan då kategoriseras som en subkultur men måste ses som en konstform för att man skall få en inblick i vad det hela handlar om.”

M.A. Numminen (Intervju 21.11.2009)

Undergroundrörelsen gav upphov till en mängd konst som på ett anarkistiskt sätt blandade form och innehåll. Genom att beskriva en del av vad undergrounden uttryckte genom konst kan man lättare se hur det påverkat dagens alternativa kultur.

3.1 Bildkonsten – serierna och tidskrifterna

En av de viktigaste och tidigaste aspekterna av UG-kulturen var de fria underground tidskrifterna som inspirerades av engelska och amerikanska förebilder. Med hjälp av tidningar som bl.a. *Aamurusko* (Helsingfors) och *Ultra* (Åbo) spred man undergroundrörelsens anarkistiska budskap i form av provocerande bild- och textmaterial. Man kunde bl.a. i de första versionerna av tidningarna läsa hur man odlar sin egen cannabis, vilka civilpolisens bilregisternummer är, uppmaningar till att krossa det politiska systemet och sexuellt provocerande serieteckningar (*Pitkäranta m.fl. 2006:20*). Detta var genomgående teman i tidningarna och även om de framställdes, trycktes och delades ut på egen hand gick de inte igenom helt utan polisens inblandning. Det första numret av *Ultra* blev beslagttaget av polisen och flera av undergroundrörelsens aktörer blev fängslade eller fick domar p.g.a. sina uppståt.

En viktig aspekt av informationsöverföringen var spridandet av pamletter och limmandet av planscher, vilket i dagens läge är vanligt i spridandet av alternativ kultur och sedermera fått namnet *flyers*.

Tidningarna förespråkade en linjelös och medvetet odefinierbar stil med vilken man ville tydliggöra det anarkistiska budskapet om att varje individ är fri att göra som den tycker och att ingen hierarki skall existera i samhället. Förutom droger, sex och absurd humor spred man också tidsenliga antifascistiska propaganda om vapenvägran och polismotstånd. Eftersom tanken var att gå emot den etablerade kulturen gjorde man allt som kunde tänkas vara emot det normativa beteendet. I undergroundtidsskriften *International Organs* första nummer erbjöd man vem som helst möjligheten att skriva vad som helst.

”Välkomna är alltså alla osakliga, dagdrömmande, alienerade paranoida fantasier, omoraliska skrifter, otaliga angrepp, patetiska revolutionära texter, fritänkare, ensidiga, orealistiska skrifter, visioner osv. Kort sagt allt som inte ryms i den västerländska hierarkins tvångströja (Se Pitkäranta m.fl. 2006:21).”

Angreppet mot högkulturen visade sig också i det sätt hur man i 60-talets undergroundkultur använde serieteckningar på. I Finland inspirerades man av dåtida popkonstnärer som Andy Warhol och Roy Lichtenstein samt kända UG-serietecknare som Robert Crumb och Gilbert Shelton. Skillnaden till de amerikanska förebilderna är oberoende markanta. I de finska serierna finns det en ständig känsla av ett obestämt hot, som också tycks vara ett genomgående tema i undergroundkonsten i övrigt från Finland.

”Om den (undergrounden) skulle använda sig av instrument som står utanför systemet, skulle den vara enklare att förkasta, omintetgå. Som den är nu är den också mera skrämmande: det är svårare att identifiera, definiera ursprunget till rädslan eftersom denna har framkallats av systemets egna instrument. Ur den vanliga människans synvinkel är undergrounden alltså ett odefinierbart, oförklarligt hot.”

M.A. Numminen i *Shh!* (Pitkäranta m.fl. 2006:44)

Serierna tog liksom bildkonsten och musiken psykedeliska och existentiella vidder men framförde ändå allt som oftast en attack emot den etablerade kulturen. Kända exempel från denna tid är t. ex. Harro Koskinens *Svinvapen 1969*, som framställer ett finskt vapen i popkonststil där lejonet blivit utbytt till en gris. Verket förmedlar den i undergroundkretsar tidstypiska antinationalistiska andan och provokationen mot ämbetsverket samt den etablerade kulturen. Koskinens verk väckte tillsammans med hans övriga grisbilder så mycket uppståndelse att han dömdes av högsta domstolen till att betala 25 000 mark i böter (Pitkäranta m.fl. 2006:30-31).

En annan viktig aktör inom bildkonsten från dessa kretsar var Timo Aarniala, som liksom Koskinen också fungerade som UG-tidskrifternas illustratör och i dagens läge är mest känd för att ha ritat den kända skivpärmen till *Suomen Talvisota 1939-1940 Underground-Rock*.

En av de viktigaste följderna av UG-serierna och bildkonsten var att de frigjorde konsten och spräckte den bubblan om att serierna inte skulle ha kunnat förmedla allvarliga samhällskritiska och provocerande värderingar. Efter 60-talet hade konsten och serierna frigjort sig och man diskuterade inte längre ifall Kalle Anka kunde framställas utan byxor.

3.2 Happenings

Happenings var från början, vilket namnet hänvisar till, ett amerikanskt begrepp. Happenings var olika former av sammanträden, närmast konstevenemang där publiken förväntades ta del av tillställningen. Undergroundrörelsen använde detta fenomen för att vidare bejaka det sociala och hierarkilösa skapandet. I likhet med den svenska alternativa musikerörelsen, kallad proggrörelsen, tyckte man att alla kan och skall få spela. Det viktiga tyckte man att var själva händelsen och deltagandet.

Finska UG-happenings kunde bestå av färggranna ljusshower som skapade en psykedelisk stämning, experimentella och nya stilers musik som t.ex. den elektroniska musiken, diktläsning, olika performancer, teater, droganvändning och viktigast av allt, publikens deltagande i själva skapandet.

”Happening är inom [konsten](#) en till synes oförberedd föreställning, händelse eller serie händelser, ibland med syfte att få åskådarna att delta. Happening utvecklades i slutet av [1950-talet](#) och början av [1960-talet](#) i [USA](#) och vissa menar att en "föreställning" som [John Cage](#) företog sig vid [Black Mountain College](#) 1952 kan ses som den första happeningen.”

Wikipedia: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Happening>

3.3 Musiken

Med undergroundmusik menas så mycket olika slags udda musikfenomen att det ibland kan vara svårt att veta vad någon menar med begreppet. Pekka Gronow förklarade 1968 att undergroundmusik är allt det som placerar sig ”nedanför vårt synfält”, såsom t.ex. den ossetiska dragspelsmusiken (*Se Pitkäranta m.fl. 2006:66*). Denna beskrivning kunde man säga att gäller även idag och då räknar man med allting som inte hör till populärkulturen eller masskulturen, men som ändå har en viss slags lyssnarkrets, oberoende av musikstil. En villfarelse som jag ofta stött på i frågan om underground är just att människor ofta tenderar att lägga ett likhetstecken mellan moderna alternativa band och 60-talets undergroundkultur, någonting som inte definitivt har med varandra att göra överhuvudtaget.

Eftersom rockmusiken på 60-talet hade blivit ungdomens populärkulturella kanal, fann också undergroundrörelsen det viktigt att uttrycka sig själv genom denna moderna musikstil. De kändaste banden som också bidrog till verk som senare blivit en viktig del av populärkulturhistoria var The Sperm i Helsingfors och Suomen Talvisota 1939-1940 i Åbo och Helsingfors.

M.A. Numminen var del av Suomen Talvisota och förklarar hur bandets influenser var en genuint oberoende världens övriga alternativa band och att han inte ens lyssnat på Zappa när Talvisota experimenterade med provocerande lyrik till rockmusik. Talvisotas musik skapades framförallt på det egna språket med undergroundteman. Man sjöng t.o.m. på svenska och med på skivan

Underground Rock (1970) fanns också blivande kända musiker med som Eero Koivistoinen och Rauli Badding Somerjoki.

I den förövrigt väldigt experimentella musikeran av 60- och 70-talet var undergroundbanden med om att etablera ny elektronisk musik samt att sammanväva musiken med ljusshower. Det var också dessa undergroundband som var tidigt ute med att ge ut sina skivor på egen bekostnad, ett fenomen som i dagens läge är mycket vanligt. Undergroundkretsarnas *Gör det själv*-mentalitet banade på detta sätt också vägen för Love Records, som senare på 70-talet fördomsfritt och progressivt bandade skivor som ingen annan ville eller kunde ge ut. På så sätt kan man säga att UG-rörelsens något naiva förhållningsätt till kulturen också hade positiva långsträckande effekter inom finsk musikkultur.

M.A. Numminen påpekar att man ville använda populärmusiken för att påverka högkulturen eftersom man redan tidigare på 60-talet försökt påverka högkulturen utan att det skulle ha fått desto större betydelse. En viktig vändpunkt anser Numminen vara då Pekka Gronow recenserar det populärkulturella bandet The Sounds singel *Emma* med klassiska musiktermer i artikeln *Sehän on vain rock n'rollia* (Ylioppilaslehti 1963).

”Att använda populärmusiken för att sprida egendomliga texter var ett mycket starkt vapen mot de konservativa.”

M.A. Numminen (Intervju 21.11.2009)

En annan banbrytande aspekt av 60-talets undergroundmusik var den elektroniska musiken. Bland annat Sähkökvartetti tillverkade sina egna elektroniska instrument med vilka man framförde psykedeliska symfonier. Den elektroniska musiken var mera än i dagens läge ett högkulturellt fenomen och framfördes ända fram till 60-talet av seriösa kompositörer. Undergrounden var här också först med att anpassa detta fenomen till sina egna tillställningar och omedvetet göra den till en del av populärkulturen. Det är oberoende svårt att skilja på vad som egentligen hörde till undergroundkulturen under denna era eftersom man bra kunde beskriva mycket av den tidens musik som avantgarde. Skillnaden ligger mest i var man placerar aktiviteten och för vem den är uppförd.

”1960-talets experimentella musik är inte underground, ifall den inte hade anknytning till undergroundverksamheten. Sähkökvartetti var underground då när den uppträdde på Suomen Talvisota gruppens evenemang. Annars var det avantgarde.”

M.A. Numminen *Shh! (Pitkäranta m.fl. 2006:88)*

3.4 Filmen

En viktig katalysator till hela tankesättet om undergroundkultur kom självfallet från New York och närmast Andy Warhol. Warhol experimenterade fördomsfritt i gränserna mellan bildkonst, musik och livstil. Förutom det psykedeliska undergroundbandet Velvet Underground och hela popkonsten, var Warhol också en slags föregångare i experimentell film. Med kortfilmer som uttryckte sexuell frustration, kosmisk ensamhet och sociologiska fallstudier använde Warhol filmen som ett medium för sina egna behov snarare än att tillfredsställa publiken.

I Finland experimenterade undergroundrörelsen också med film och främst handlade det om avantgardistiska kortfilmer. Enligt tidstypisk anda försökte man använda filmen på ett nytt sätt och frigöra den från sitt medium. Peter Widén filmade sitt egna onanerande i *Taiteen Kuolema* (1968), Erkki Kurenniemi lade flera skikt av film på varandra, med vilkan han uttryckte livets kretslopp i *Tuli, Vesi, Maa* (1968) och i Peter Widéns *Suomen Talvisota* (1968) krigade man i Haga skogen, förmedlandes budskapet om rätt till att vägra gå i armén, ämbetsmannaväldets förmyndarskap, de nationella symbolerna (grisen) och Finlands krigspolitik (*Pitkäranta m.fl. 2006:122*).

3.5 Poesin och lyriken

Eftersom beatpoeterna hade gett upphov till en del av den postmodernistiska trenden dvs. närmast den avantgardistiska filosofin om dada och surrealism, tog undergroundpoeterna i Finland mycket inspiration av rörelsen. Unga poeter på framfart var Mattijuhani Koponen, M.A. Numminen och Markku Into. Genom deras fria livsstil och förståelsen över att den kunde uttryckas i poesin och konsten formades den till ord. Dikten fungerade i Finland på 60-talet i politisk och kulturell bemärkelse som en bro och en mötesplats för värderingar och idéer (Se Pitkäranta m.fl. 2006:32).

Till kända karnevalistiska exempel från 60-talet hör M. A. Numminens läsning av sexualguider till musik, på Jyväskyläns kulturdagar 1966. Denna performans väckte så mycket uppmärksamhet att kvällspressen intresserades av händelsen och provocerandet togs på största allvar. Mattijuhani Koponens reciterande av en dikt, naken på FN-festen i Nylands Nation 1968 väckte också så mycket uppståndelse att han fick sitt första fängelsestraff.

*”Systeemi sanoo: Saat ajatella mitä tahansa, kunhan et sano ajatuksiasi julki.
Me sanomme: Tee minkä tunnet oikeaksi.*

*Omistus & Valta – keinoista viis. Systeemi pelaa vaikka napeilla, jotka se
meidän nutuistamme repäisee.*

Nämä ovat lähtökohdat.

Tehkää oma valintanne, mutta tehkää se pian.

Te nukutte öisin, mutta Systeemi valvoo.

Valitkaa oma vastarintalinjanne.

Tehkää oma sabotointinne.

KIELTÄYTYKÄÄ ÄLKÄÄ TOTELKO

Huomenna voisi olla kaunis päivä

Systeemi on nuijinnut ihmiset korvia myöten

piittamattomuuden suohon, eikä heitä hevillä sieltä nosteta.

Systeemin asema on heikoissa, sen tajuaa

jokainen.

Se ei pysty enää sanomaan kuin ”Mona Lisan

viikset, nehän ovat selvää nihilismää.”

3.6 Arvet

I dagens läge är det svårt att föreställa sig vilket intellektuellt landskap Finland befann sig i på 60-talet eftersom man nu nästan kan göra vad som helst i konsten eller kulturens tecken utan att dessvärre chockera eller skapa förändring i samhället. Det finns dock likheter med t.ex. den samtida konstnären Teemu Mäkis konst och underground konstnärernas sätt att chockera. Teemu Mäki är konstnären som för några år sedan väckte en stor mediadebatt om vad man får göra i konstens tecken efter att hans videoinstallation *Sex and Death* (1988) visats på Kiasma, muséet för nutidskonst i Helsingfors. I filmen dräper Mäki en katt för att sedan få en utlösning på den. Enligt Mäki ville han betona hur självbedrägligt det är att äga husdjur.

Utan att ta ställning till moralen i konstverket vill jag påpeka att denna provocerande handling i själva verket hör mycket ihop med undergroundkonstnärernas sätt att ständigt förlöjliga samhällets fasad, där man får tänka eller göra som man vill men inte säga det högt eller bli fast. Detta arv av synliggörande av samhället via konsten finns i dagens läge att se i mycket av den mera kontroversiella konsten och representerar en del av undergroundtankesättet.

4. EFTERSVALL

”Om man hittar på något nytt idag då är det förbi på två dagar.”

M.A. Numminen (Intervju 21.11.2009)

4.1 Den nya vågen

Det är intressant att det även år 2009 finns ungdomsgrupper i Finland, om än små, där man försöker bryta sig loss från det konventionella leverne och skapa en mer radikal livsstil som är oberoende det övriga samhället. Man vill i dessa kretsar skapa kollektivt och leva fritt men gruppernas inverkan på allmänheten blir minimal jämfört med tidigare rörelser. Dessa grupper kan ändå ses som en motsvarighet till den undergroundrörelse som verkade i 60-talets Finland. En av de mest autentiska, i bemärkelsen jämförbar med U-rörelsen, är frikonstföreningen Vadelma RF och dess medlemmar i Helsingfors. Liksom förövrigt med modern konst och kultur, som ofta anammar sina ideal och stil från tidigare generationer, är det också med Vadelma som om medlemmarna

lever i en viss slags *nostalgi* där man ser på 60-talet som en slags guldålder, främst på grund av den konst som då skapades men också för att man romantiserar kulturradikalernas fria livsstil. 60-talets motkultur har för många av dessa ungdomar blivit en slags sammanbindande faktor och på så sätt skapat en subkultur av dem. Förövrigt är också den moderna populärkulturen regressiv i och med att en stor del av den går ut på att kopiera eller försöka återskapa en viss slags känsla från förr. Till exempel låter jazz- och rockmusik idag mycket liknande som på 60-talet eller så skall klädmodet se ut som på 80-talet osv. Man talar i samhällsvetenskaplig kontext om att vi lever i postpostmodernismen, trans-modernismens eller digimodernismens tidervarv.

Den moderna undergroundkulturen lever sitt anomiska liv och lyckas till en viss grad hålla sig utanför den samhälleliga förändringen i sitt egna sökande av frihet. Detta beror till stor del på att anhängare av denna subkultur inte förbrukar så att säga vanliga massmedier i samma grad som gemene man. Den franske sociologen Èmile Durkheim menar att anomiska, dvs. laglösa grupper, är ett uttryck för subkulturer som inte ansluter sig till samhällets normer och därför strider mot de koder som återfinns i samhället i övrigt (Se Berger 1999:123). Den nya vågen av undergroundrörelser motsätter sig radikalt den kollektivt hämmande marknadsstyrda kulturen och förblir därför en del av den nya undergroundkulturen. Det som kategoriserar en viss subkulturell grupp som underground och en annan som alternativ eller något annat är ändå främst kopplingarna till förr.

Inom de moderna undergroundkretsarna har även *internet* slått fotfäste och på så sätt sprider sig också motkulturen via samma kanaler som den övriga masskulturen. När övriga ungdomar förbrukar den kultur som medierna för fram väljer alltså subkulturernas medlemmar sina idoler i enhlighet med subkulturens ideal. På detta sätt kan man säga att Vadelma-personerna hör ihop med U-rörelsen eftersom de idealiserar den motkulturella och frihetssökande 60-tals generationen och dess föregångare. Det är dock intressant hur en motkulturell

subkultur som Vadelmas medlemmar till stor grad lyckas hålla sig borta från den övriga populärkulturen. Flera av gruppens medlemmar *saknar TV och internet* och många har ingen aning om vad som händer i resten av världen. På så sätt skapas definitivt en mer raffinerad tillvaro som konsten man skapar också förmedlar.

På grund av den allt mer absurda bostadspolitiken i Helsingfors har också unga radikala rörelser börjat *ockupera hus* i allt större grad. Man motsätter sig engångskultur och värderar traditioner som har någon konkret betydelse. Vadelma Rf:s ordförande, musikern och konstnären Kalle Kuisma hävdar att en viktig aspekt av motkulturen idag är att den förhåller sig med ett visst slags tolerant bondförnuft till alternativa lösningar i samhället vilket bejakar ett kreativt levnadssätt. Den stora skillnaden är alltså från tidigare motkulturer att man mera subtilt påverkar det samhället man är en del av. Man har liknande anarkistiska ideal som på 60-talet men man för inte fram dem på ett provocerande sätt. Dagens undergroundkultur kan därför kategoriseras som all kultur som inte är politiskt accepterad men som ändå inte öppet är i strid med det övriga samhället. Därav kan man säga att den förblir fri från samhället att göra som den vill. Dykning av mat och övrig *ekologisk eller hållbar utveckling* är viktiga faktorer inom rörelsen även om man också förespråkar ett slags levande i stunden som kan resultera i en kaotisk tillvaro. I den absurda, experimentella och existentiella konst som idag skapas i undergroundens anda är kanske det viktigaste ändå en viss slags humor. Att genom konsten kunna lämna ut sig själv på bekostnad av sin egen person är för mig den största likheten mellan underground förr och nu.

”Undergroundkultur är någonting som verkar i skuggan av det kontrollerade samhället och hör ihop med kreativitet och samhörighet.”

Kalle Kuisma (Intervju 6.1.2010)

I och med det allt mer digitaliserade samhället har också *Gör det själv-principen* hittat till internet. Man kan blogga och skapa egna myspace-sidor och musiker kan få stora mängder anhängare även om man inte hörs på radio eller syns i TV. Det principiella arvet av att var och en skall ha möjlighet att synas eller säga sin sak fungerar kanske därför bäst just på internet.

En viktig del av den moderna motkulturen i övrigt är att den ofta fungerar som median men utan hierarki eller utan politiska beslut. Man publicerar texter och utbyter åsikter medan alla får ta del av det. I ett samhälle där median har makten över trender, åsikter och förändringar blir kampen om informationen allt viktigare. Vissa stannar utanför och andra försöker påverka och blir vad man kan kalla *medieaktivister*.

“Alternativa medier skapas av medieaktivister och möjliggör ett öppet forum för åsikter, information och nyheter som andra massmedier väljer att förbise eller enligt aktivister, misstolka. Man kan tala om det som en symbolisk kamp om information och representation där de etablerade medierna har stor symbolisk makt.”

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Medieaktivism>

Eftersom både samhället och konsten till en allt högre grad digitaliseras får det också följer för hur undergroundkulturen fortsätter. Även om den fria informationen är tillgänglig är det som med andra fenomen att de som är intresserade av en viss kultur också hittar den. I det sociala, mediala och ekonomiska kaos som världen befinner sig i får åtminstone jag trygghet i att veta att det finns motkulturer som bestrider och kritiserar den allmänna opinionen. Bara genom att synliggöra samhällets problem kan man motverka dem och det är som Wikipedias grundare Jimmy Wales säger ”Föreställ dig en värld där varje enskild person har fri tillgång till mänsklighetens samlade kunskap.”

4.2 Motkulturen bär frukt

Även om man på 60-70-talet också påverkades av USA:s kulturimperialism även i skapandet av motkultur, kan man gott hävda att marknaden styr unga människors val mera idag. Vår identitet, våra kulturvanor och upplevelser av världen är objekt för subliminerade marknadsstyrda fenomen som inte alltid är så lätta att se för vad de är. Eftersom världen är så öppen och alla slags fenomen sprids snabbt genom internet och andra medier är det lätt att åsidosätta att det oftast finns någon marknad bakom den kultur vi idag inmundar. Den fria kulturen, motkulturen eller vad jag skulle kalla konsten, upplevs ofta som svårbegriplig eller dålig av massan eftersom median och marknaden så kraftigt kan bestämma vad som får mer synlighet och därmed blir populärt. Man kan också hävda att de koder som masssamhället använder sig av i denna process är så automatiserade att den vanliga medborgaren inte är öppen för intryck som den inte förstår. Den ryske litteraturteoretikern Viktor Sjklovskij menar att en av konstens viktigaste uppgifter just är att chockera oss så att vi inte längre är offer för vanan och att konstverk hjälper oss att återfå upphetsningen inför livet och se bekanta saker på ett nytt sätt (Berger 1999:42).

M. A. Numminen har sagt att dagens ungdomar är konservativare än hans generation och på många sätt kan man genom att studera historien se det. 60-70-talisterna i Finland skapade inte bara en ny ungdomskultur, utan även sin egna undergroundkultur, även om de inspirerades av amerikanska förebilder. Den första undergroundgenerationens insats i samhället hjälpte till att påverka den inhemska kulturen så att populärkulturen blev mer öppen och den inhemska kulturen fick ett uppsving. Man kunde säga att underground och övrig motkultur

banade vägen för 70-talets progressiva skivindustri och allt mer politiserade kultur samt den mer radikalt anarkistiska punkrörelsen. En föregångare i kulturellt fusionerande och hela tankesättet om att producera konst som inte har en direkt marknad men kanske ett stort symboliskt, kulturellt, samhälleligt eller romantisk värde var Love Records. Skivbolaget började sin verksamhet 1966 och verkade tillsammans med undergroundscenen samt inspirerades av dess aktörers sätt att producera fördomsfritt utan rädsla för om det finns en marknad eller ej.

”Musiken måste bandas då när den har en betydelse.”

Love Records grundare Donner, Schwindt och Blom om deras produktionsfilosofi (Se Rantanen 2005:23)

Skivbolaget producerade i ungefär tio års tid fördomsfritt skivor som inget traditionellt skivbolag ville satsa på. Love Records gav ut skivor med artister som t ex. M.A. Numminen, Pekka Streng och Rauli Badding som alla på ett eller annat sätt kom från undergrounden och blev hela folkets artister. Love Records fungerade liksom Lönnrot med att samla folklig kultur och göra den tillgänglig för alla men skillnaden var att de samtidigt gav ut populärkultur och högkultur samt världsmusik från olika länder och därmed annamade en viktig del av undergroundrörelsens tankesätt. Detta kan man se som en slags viktig fusion mellan ideologierna till konstens fördel.

Unga idag suger upp mer engångskultur och tar intryck från masskulturen mer oigenomtänkt än tidigare motkulturella och samhällskritiska generationer, kanske p.g.a. att sökandet efter någonting eget är så starkt. Populärkulturen befrämjar inte ändå det som kan kallas den egna kulturen utan vi har stannat i en era där man helst kopierar tidigare modeller dvs. i en viss nostalgins tidevarv. Samtidigt kan man säga att kulturella barriärer håller på att brytas upp på ett sätt att det inte längre har någon betydelse varifrån man kommer eller vilken subkultur man representerar eftersom allt är tillåtet. Detta är ett slags arv av den första vågens motkultur och en följd av den tidens tänkande. Den kulturella globalisationen medför också ett problem eftersom det därför inte finns något konkret mål för motkulturen i dag. Lika lite som marknaden kan bestämma vad masskulturen skall innehålla när den kultur som förbrukas också mera än tidigare görs på den enskilda människans villkor. Man väljer i större utsträckning själv vilken musik man lyssnar på eller vilken film man vill se, samtidigt som man oberoende är del av den marknadsbaserade kulturen. De flesta människor lever därför i en illusion om att de själva bestämmer vad för slags kultur de inmundar eller är en del av.

”Median bestämmer för oss vad vi ska tänka om samhället vi lever i.”

Kalle Kuisma, audiovisuell konstnär och ordförande för frikonstföräningen Vadelma RF (Intervju 6.1.2010)

Vi lever i individualismens och på något sätt i den regressiva erans tidevarv men fortfarande finns det en viss slags undergroundfilosofi som lever kvar. Denna subkultur är splittrad och aktörerna fungerar mera i självständiga grupper än i egenskap av någon viss rörelse, vilket var 60-talets grej. Kalle Kuisma hävdar att en gemensam nämnare hos de unga konstnärer som idag kan sägas representera undergroundkultur är att de alla på ett eller annat sätt är utopister som drömmer om en bättre värld men samtidigt också skapar den för sig själva. Detta går att se bland annat i hur unga konstnärer knyter sig till olika sociala grupper, hellre än att tillskriva sig en specifik subkultur.

Inom gatukonsten, som också kan ses som ett uttryck för modern motkultur, skapar konstnärerna inom små individuella grupper i stället för att värna för någon viss filosofi eller subkultur. I musiken finns det massvis med indiebolag som producerar mer alternativ musik än de stora bolagen men sällan är del av någon viss rörelse eller står för någon viss slags ideologi. Man tar helt enkelt makten i egna händer och skapar inom mindre grupper som inte definitivt är medvetna om varandras verksamhet eller ideologiska målsättning. Man kan säga att 60-talets undergroundrörelse nu upplever den kulturella kaos som de förespråkade för.

Alla slags subkulturer har haft sitt motstånd från allmänheten när de kommit till. I dagens läge finns det så mycket att protestera mot att eventuella motkulturella grupper lätt försvinner i massan av större politiska och kulturella konflikter. Undergroundrörelsen, liksom alla slags radikala kulturrörelser, har ändå lämnat sina spår i det finska samhället. I dagens läge kan man hitta underground i alternativa filmer, musik, serier och på internet. Själva webben kan man också säga att fungerar i samma anda som undergrounden förespråkade. Fri från hierarki, kollektiv, social, stor uttrycks kapacitet, påverkningsbart osv. Detta är viktigt att förstå eftersom internet i dagens läge återspeglar så många samhällen och kulturer på samma gång. Samtidigt är det lätt att se hur internet också skapar en slags individualism där man enkelt kan kontakta varandra och förmedla idéer men där det också är svårare att skapa djupare kontakter eller rörelser som faktiskt har någon betydelse utanför nätet. Faktum är att dagens motkultur till stor utsträckning är mera isolerad från allmänheten och tyvärr också medlemmarna från varandra. Man vet kanske att det finns olika föreningar eller grupper men det är i och med internet lätt att känna sig som en del av det men sedan inte göra något desto mera eftersom tillgängligheten på nätet skapar en tröskel i verkligheten.

”Ett träds årsringar är i början nära varandra men desto äldre det blir, desto mer tomrum blir det mellan ringarna. I dagens samhälle har individerna så stor frihet till individuellt sökande att vi inte har så många gemensamma mål. Detta är skillnaden mellan dagens läge och 60-talets motkulturella rörelser.”

Kalle Kuisma (Intervju 6.1.2010)

5. DISKUSSION OCH REDOVISNING

Genom mina studier av undergroundkultur har jag främst kommit fram till att det finns många olika infallsvinklar till området. Jag har kanske inte definitivt definierat UG-kultur eller kommit med några revolutionerande insikter men slutarbetet har gett mig personligen och hoppeligen också läsaren samhällsvetenskapliga verktyg för att tolka kulturella fenomen med. Jag önskar också att alla eventuella läsare skall ha någon nytta av den informationen som upptecknats i detta slutarbete eftersom det till stor del representerar en syntes av flere olika kulturbegrepp.

Den kanske viktigaste insikten som detta slutarbete kan ge är att fastän kulturen och ett samhälle förändras så finns det en viss slags balans i det som gör att fenomen som underground aldrig kommer att försvinna. På samma sätt som MA Numminen säger att de flesta som gjorde undergroundkonst på 60-talet inte vill höra om det vad de gjorde nu mera, så är det också viktigt att påpeka att Numminen själv anser sig fortfarande i en ålder av 70 år, representera denna kategori av kultur. För mig är detta en stark motivation i frågan om att inte adaptera sig till masskulturens påfrestande intryck. Ett av många exempel är t. ex. den relativt nya facebookboomen, som fångat människors uppmärksamhet på ett för mig främmande sätt och skapar ett om möjligt ännu mer exhibitionistiskt och bevakande samhälle.

Det är säkerligen många historiska motkulturella personer som levt sin ungdom på barrikaderna men sedan vänt om när de fått familj eller blivit äldre. I vilket fall som helst är undergroundkulturen en del av samhället så som t. ex. klassiska

musikkretsar eller filmfanatiker, oberoende om vilken tid vi lever i. Undergroundens förbannelse kanske ändå är att det är ett så lösryckt och fritt fenomen att få människor upplever att de representerar just denna konstform.

5.1 Redovisning

I början av arbetet ställde jag följande frågor och jag skall i följande kapitel redovisa för dem.

- 1) vilka den första vågens dvs. 60-talets undergroundrörelses ideal var
- 2) vad det finns för liknande verksamhet idag
- 3) vilken roll den fyller i samhället

1) Jag tror att motkultur och speciellt underground är något väsentligt för människligheten och att det behövs idealister, utopister, humorister och absurda existentialister för att motbalansera den allvarliga vardagen som kanske är välfärdssamhällets förbannelse. Det är upp till var och en att bestämma för sig själv var man vill positionera sig själv på den kulturella kartan men åtminstone anser jag att det är viktigt att förstå vad ens handlingar och tankar har för innebörd för det samhälle vi lever i.

Speciellt 60-talets motkulturs representanter sökte aktivt att skapa en kulturrevolution som sedan uttryckte sig i många former och constellationer. Deras ideal uppstod som en revolt till världens tillstånd men också i samverkan med den. Helt plötsligt öppnades världen, det fanns mer pengar och tid att läsa, studera, utöva konst samt att forska i verkligheten. Detta medförde en kollektiv och global vilja till att skapa en permanent förändring baserad på i första hand kärlek.

Inom undergrounden i Finland uttrycktes denna form genom en råare intellektuell och existentiell förhållning till livet och människan. Med humorns hjälp skapade man konst som förargade, begrubblade och t.o.m. skakade om samhället. En viktig aspekt av människorna som utövade undergroundkonst var att de till stor del levde i stunden och att mycket av det som hände baserade sig på ett fördomsfritt förhållningssätt både till andra och till sig själv. Helt plötsligt var det okej att improvisera och vara skum och destu mera man bråkade med gamla normer destu bättre ansågs handlingarna vara av kumpanerna. Det handlade mycket om att bryta gränser och när dessa gränser var sprängda dog rörelsen så småningom ut.

2) Även om samhället blivit van med motkulturen finns det mycket problem som man i politiken försöker skyffla under mattan som motkulturen fortfarande idag har en chans att lyfta fram. Jag tror att en viktig del för att en utveckling skall ske i framtiden också är att våga kritisera och använda systemet för att ändra på det. Jag hoppas och tror att det är just det som dagens undergroundungdomar måste inse för att kunna hålla fast vid sina personliga ideal och våga gå mot strömmen.

För tillfället håller frikonstföreningen Vadelma RF i Helsingfors på med att organisera sin verksamhet under ett tak i Drumsö, en handling som troligtvis kommer att föra rörelsens medlemmar närmare varann och hoppeligen skapa nya bekanskskaper. Samtidigt är den alternativa ungdomen ännu mera mobil, beläst och bitter på hur välfärdssamhället fungerar, vilket i sig är en krutburk som väntar på att explodera. Frågan är kanske mera ifall någon kommer att reagera på explosionen och ifall det finns någon tyngd i att kritisera samhället, eftersom så många upplever att man inte kan ändra på någonting. Senast när cynismens popularitet övergår i något mera optimistiskt kommer vi att se stora förändringar i inte bara vår egna men hela världens sätt att förhålla sig till kultur och globalism.

3) På 60-talet var U-rörelsens viktigaste roll att spränga gränser och se hur långt man kan gå inom balansen mellan konst och samhälle. Idag är undergroundkulturens kanske viktigaste roll att bevara denna stämning och utveckla den. För att man inte skall glömma bort att vi inte är fastgjutna i detta samhälle och att det hela tiden ändrar sig, tror jag att kommande U-generationer måste förstå historien liksom också Numminen och hans gelikar studerade dadaisterna och surrealisterna.

Jag tror också att undergroundkonst har en stor möjlighet att fortfarande vara nyskapande i sin särposition till hög- och populärkultur. Dessutom hoppas jag att

nuvarande och kommande undergroundkonstnärer skulle våga börja visa sig mera bland de etablerade konstnärerna för att visa att det finns en alternativ konst som lever och utvecklas på ett helt annat sätt än de institutionerade konsterna.

I ett samhälle där frihet är en av de viktigaste aspekterna av vår konstitution upplever jag att det p.g.a. denna frihet skapas mycket regler som i sig självt upphäver den demokrati och illusionistiska frihet. Därför tror jag att undergrounden oberoende kommer att finnas kvar och fylla en funktion oberoende hur vårt samhälle kommer att se ut i framtiden.

6. KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur:

Gripsrud, Jostein. 1999: Mediekultur - mediesamhälle. Daidalos. 409 s. ISBN 91-7173-144-X

Hebdige, Dick. 1979: Subculture, The meaning of style.. New accents, 195 s. ISBN 0-416-70860-9

Asa Berger, Arthur. 1999: Kulturstudier, Nyckelbegrepp för nybörjare. Studentlitteratur, 161 s. ISBN 91-44-006659-4

Pitkänen m.fl. 2006: Shh! Den finländska undergrounden. Nationalbiblioteket, 169 s. ISBN 952-10-3449-1

Lindfors & Salo. 1988: Ensimmäinen aalto – Helsingin underground 1967-1970. Odessa, 224 s. ISBN 951-9178-35-X

Ciuraru. 2002: Beat Poets. Borzoi Book, 250 s. ISBN 0-375-41332-4

Rantanen. 2005: Love Records – 1966-1979 Tarina, Taiteilijat, Tuotanto. Schildts, 303s. ISBN 951-50-1528-6

Kvalitativa intervjuer:

Numminen, Mauri-Antero. 2009: Intervju om 60-70-talets U-rörelse. Intervjun ägde rum 21.11.2009 i Helsingfors.

Kuisma, Kalle. 2010: Intervju om modern underground samt för frikonstföräningen Vadelma RF. Intervjun ägde rum 6.1.2010 i Helsingfors.